

Zielona Góra, 5.01.2024

dr hab. Mariusz Kwiatkowski, profesor UZ
Uniwersytet Zielonogórski
Instytut Socjologii
Pracowania Mobilności i Spójności Społecznej

Recenzja dorobku naukowego doktor Katarzyny Suwady w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Zadaniem recenzenta – zgodnie z treścią umowy o dzieło – jest „ocena czy wskazane osiągnięcie naukowe stanowi znaczny wpływ Autorki na rozwój dyscypliny naukowej oraz czy Habilitantka wykazuje się znaczącą aktywnością naukową”. Najistotniejszym punktem odniesienia przy dokonywaniu tego typu ocen jest *Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.), która w artykule 219 ust. 1 pkt. 2 określa warunki nadania stopnia doktora habilitowanego.

Przejrzystość, bezstronność i profesjonalizm to reguły, które powinny obowiązywać w procesie awansu zawodowego, w tym także naukowego. Habilitacja, zgodnie z polskim prawem i obyczajem akademickim, to istotny moment zwrotny w karierze naukowej. Otwiera przed daną osobą nowe możliwości rozwojowe, ale też nakłada na nią większą odpowiedzialność za pracę indywidualną, kierowanie zespołami badawczymi i wspieranie rozwoju innych naukowców. Biorąc to pod uwagę, w niniejszej recenzji skupiam się na ocenie zdolności pani doktor Katarzyny Suwady do owocnego z naukowego i organizacyjnego punktu widzenia funkcjonowania w roli, do której aspiruje. Biorę przy tym pod uwagę trzy elementy jej dorobku. Jest to przede wszystkim cykl publikacyjny pod tytułem *Rodzicielstwo i praca zawodowa w społeczeństwie polskim: konteksty rozwiązań instytucjonalnych i nierówności płciowych*. Poddaję ocenie również pozostałą część dorobku naukowego Habilitantki, a także oceniam jej dorobek dydaktyczny, popularyzatorski oraz w osiągnięcia w zakresie współpracy międzynarodowej. W podsumowaniu wskazuję, na czym polega wkład Autorki w rozwój socjologii oraz przedstawiam i uzasadniam rekomendacje dotyczące jej awansu naukowego. Zgodnie z przywołaną wyżej zasadą przejrzystości i bezstronności eksponuję kryteria, które stosuję, dokonując oceny poszczególnych elementów i aspektów dorobku. Stosując zasadę profesjonalizmu, skupiam się na tych aspektach, które jestem w stanie ocenić zgodnie posiadanymi kompetencjami.

Część I

Analiza i ocena cyklu publikacyjnego: Rodzicielstwo i praca zawodowa w społeczeństwie polskim: konteksty rozwiązań instytucjonalnych i nierówności płciowych.

Zapoznając się z publikacjami, które składają się na cykl, skupiałem uwagę na następujących jego aspektach: (1) *Zagadnienia*, które są podejmowane w poszczególnych artykułach. Interesowało mnie na ile treść analizowanych artykułów odzwierciedla wybór określonego obszaru problemowego, wyróżniającego profil badawczy Autorki na tle innych badaczy; (2) *Perspektywa teoretyczna, metodologiczna i aksjologiczna* z której Autorka ujmuje badane zjawiska i procesy. Próbowałem ustalić czy Autorce udało się wypracować i konsekwentnie stosować własną perspektywę, a jeśli tak to na czym polega jej istota; (3) *Ustalenia* – zgromadzone i zinterpretowane dane. Chciałem się dowiedzieć jaki obraz badanych zjawisk i procesów Autorka rekonstruuje w analizowanych artykułach. Czy prezentowane wnioski układają się w jakiś zgeneralizowany wzór, który można uznać za jej istotny wkład w rozwój dyscypliny?

1. Zagadnienia – wybór obszaru tematycznego

W jakim zakresie analizowany cykl publikacyjny odzwierciedla zdolność Autorki do konsekwentnej realizacji ścieżki rozwoju naukowego poprzez wybór określonego obszaru tematycznego i jego uzasadnienie? Przyjrzyjmy się tytułom wybranych przez Habilitantkę artykułów.

1. *It was Necessary at the Beginning to Make This Whole Revolution. Men's Attitudes to Parental Leaves in Sweden and Poland*, „Men & Masculinities”, 20(5): 570–587.
2. *Agency in Parents' Fertility Behaviours – Gaps in the Polish Family Policy System*, „Social Policy and Administration”, 53(7): 1108–1120.
3. *Doświadczenie bezrobocia a relacje rodzinne we współczesnej Polsce – perspektywa płci*, „Studia Socjologiczne”, 236(1): 165–194.
4. *Strategie organizacji opieki nad dziećmi w społeczeństwie polskim w perspektywie nierówności społecznych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, 16(2): 152–169.
5. *Genderizing Consequences of Family Policies in Poland in 2010s: A Sociological Perspective*, „Society Register”, 5(4): 41–60.

6. *Ojcowie na urloпах rodzicielskich. Przekraczanie tradycyjnych ról płciowych w życiu rodzinnym w Polsce*, „Przegląd Socjologiczny”, 70(1): 111–130.
7. *Care Involvement and Power Relations. Parenting and Gender in Contemporary Poland*, „Journal of Family Research”, Early View, 1–20.
8. *Kulturowa presja i instytucjonalne warunki jako determinant feminizacji nieaktywności zarobkowej we współczesnej Polsce*, „Studia Socjologiczne”, 2(245): 5–32.

Analizowany cykl składa się z ośmiu artykułów, które zostały opublikowane w latach 2017-2022, z czego dwa we współautorstwie. Zanim przejdę do omówienia zawartości tematycznej, chciałbym podkreślić, że opublikowanie aż ośmiu artykułów w renomowanych czasopismach w ciągu sześciu lat to zadanie, które wymaga dużego wysiłku i odpowiednich umiejętności, w tym zdolności pozyskiwania i generowania wartościowych materiałów.

Problematyka artykułów – zgodnie z deklaracją sformułowaną w autoreferacie – łączy pola problemowe socjologii rodzin, socjologii płci i polityki społecznej. Ich głównym elementem wspólnym - spoiwem problemowym jest pytanie o to w jaki sposób mężczyźni i kobiety w polskim społeczeństwie wypełniają obowiązki wynikające z rodzicielstwa oraz zaangażowania w pracę zarobkową. Przy czym – jak deklaruje Autorka - kontekstem jej rozważań są „rozwiązania instytucjonalne, które tworzą ramy polityki rodzinnej, a których celem ma być ułatwienie łączenia rodzicielstwa z aktywnością zawodową”.

Aby zweryfikować tę deklarację, przeprowadziłem analizę poszczególnych artykułów pod kątem określenia obszaru badawczego. W pierwszym z nich wskazano trzy powiązane ze sobą zagadnienia: polityki rodzinne, modele męskości i doświadczenia związane z ojcostwem:

Therefore, this article analyses three elements: (1) family policies, (2) masculinity models, and (3) fathering experiences (1: 571).

Wymienione zagadnienia stanowią swego rodzaju tło dla głównego tematu badań prezentowanych artykule jakim są postawy wobec płciowo neutralnych urlopow w Polsce i Szwecji.

By showing fathers' attitudes to gender neutral parental leaves and the introduction of daddy quotas, the role of family policy in shaping men's engagement in care and in reconstruction of masculinity models is explored across the divergent welfare state regimes of Poland and Sweden (1: 571). (...). This article explores fathers' attitudes to gender-neutral parental leave and nontransferable months of a parental leave for men. This research focuses on parental leave policies' functions as a pretext to discuss broader issues, including the decline of patriarchal fatherhood, diverse hegemonic masculinities, and the role of state feminism played within social policy (1: 571).

W drugim z analizowanych artykułów jako główne zagadnienie wskazano decyzje prokreacyjne polskich rodziców ujęte w kontekście polityki społecznej:

The aim of this article is to analyse the possibilities and decisions made about procreation by Polish parents in the context of the family policy system (2: 1108).

Trzeci artykuł również dotyczy ról rodzinnych, ale tym razem analizowanych w kontekście doświadczeń związanych z bezrobociem:

Autorzy na podstawie analizy pamiętników osób bezrobotnych oraz studiów przypadku analizują relacje między doświadczeniem bezrobocia a relacjami rodzinnymi kobiet i mężczyzn (3: 165).

Podobną problematykę odnajdujemy w kolejnych artykułach. Artykuł numer cztery odnosi się jak poprzednie do ról rodzinnych, z tym że w zawiązku z problemem sposobów organizacji opieki. Warto podkreślić, że głównym punktem odniesienia Autorka czyni zjawisko tzw. luki w opiece nad dziećmi.

Moim zamiarem jest pokazanie, w jaki sposób system instytucjonalny determinuje horyzonty możliwości rodziców, a więc możliwe sposoby organizacji opieki. Ważnym punktem zaczepiania jest dla mnie tak zwana luka w opiece nad dziećmi (childcare gap), definiowana jako brak rozwiązań instytucjonalnych pozwalających na zapewnienie opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym (4: 153).

Luka w opiece jest więc tutaj rozumiana jako brak lub nieadekwatność rozwiązań systemowych, które pozwalałyby rodzicom różnej płci oraz o różnej sytuacji społeczno-ekonomicznej na zapewnienie odpowiedniej opieki swoim dzieciom (4: 156).

W artykule szóstym przedmiotem analizy są reformy systemu wsparcia dla rodzin widziane z perspektywy koncepcji genderyzacji:

The aim of this paper is to analyse the reforms introduced in Polish family systems since 2010 through the lenses of the genderization concept proposed by Steven Saxonberg and by incorporating the perspective of Polish parents (5: 42).

W kolejnym tekście przedstawionym w cyklu habilitacyjnym również pojawia się wątek reform – ujęty z perspektywy ojców, którzy mieli za sobą doświadczenie urlopu rodzicielskiego:

W 2017 roku wśród osób korzystających z urlopu rodzicielskiego mężczyźni stanowili jedynie 1%. Celem tego artykułu jest analiza doświadczeń ojców, którzy zdecydowali się na wzięcie co najmniej dwóch miesięcy urlopu rodzicielskiego, i ich partnerek. Jest to grupa osób, które przekraczają dominujące normy kulturowe dotyczące płci i opieki. Interesuje mnie poznanie ich motywacji oraz doświadczeń (6: 111).

Ostatni artykuł z cyklu odnosi się do zjawiska feminizacji nieaktywności zarobkowej:

Celem artykułu jest prezentacja zjawiska feminizacji nieaktywności zarobkowej, rozumianego jako zbiór procesów utrudniających kobietom w wieku aktywności zawodowej podejmowanie i utrzymywanie pracy zarobkowej (8: 5).

Krótki przegląd podejmowanych w cyklu habilitacyjnym zagadnień uzasadnia sformułowanie następujących wniosków: (1) Mamy do czynienia ze spójnym z punktu widzenia podejmowanej problematyki, przedsięwzięciem badawczym; (2) Przedsięwzięcie to – choć złożone i utrwalone w postaci odrębnych artykułów - posiada wspólny rdzeń w postaci poszukiwania odpowiedzi na pytania o związki między rolami zawodowymi a rolami rodzinnymi kobiet i mężczyzn w kontekście uwarunkowań instytucjonalnych, a szczególnie polityk rodzinnych; (3) Opublikowanie aż ośmiu artykułów o podobnej problematyce w ciągu sześciu lat w renomowanych czasopismach – jak już podkreślałem – świadczy o dużym potencjale Autorki i zarazem konsekwentnym wyborze drogi naukowej; (4) Należy podkreślić, że wybór ten świadczy o trafnym odczytaniu roli socjolożki w sytuacji gwałtownych zmian kulturowych, kryzysu demograficznego i związanych z tym trudnych do rozstrzygnięcia dylematów i konstruowanych strategii instytucjonalnych.

2. Perspektywa – wybór ram interpretacyjnych

Po zapoznaniu się z obszarem tematycznym cyklu publikacyjnego i ustaleniu, iż jest on zbiorem spójnym pod tym względem, przystąpiłem do analizy perspektywy z jakiej Autorka ujmuje wybrane zagadnienia. Już w przywołanych wyżej cytatach pojawiały się sformułowania, które pośrednio ujawniały przyjmowane przez nią stanowisko. Czytając poszczególne artykuły, starałem się odnaleźć te ich fragmenty, w których wprost jest mowa o przyjętym sposobie ujmowania analizowanych zjawisk i procesów. Sama Autorka w autoreferacie w następujący sposób określa swoje stanowisko:

W swoich analizach skupiam się na perspektywie płci społeczno-kulturowej, którą uważam za kluczową dla zrozumienia odmiennych doświadczeń kobiet i mężczyzn, związanych z rodzicielstwem i pracą zawodową (Suwada, Autoreferat).

To określenie własnej tożsamości naukowej znajduje odzwierciedlenie w każdym z analizowanych artykułów, aczkolwiek za każdym razem wyraża się to w nieco inny sposób ze względu na wybrany aspekt. W pierwszym z analizowanych artykułów, ze względu na skupienie uwagi na rolach mężczyzn w Polsce i Szwecji, Autorka nawiązuje do koncepcji krytycznych studiów nad mężczyznami i męskością (critical studies on men and masculinities and gender studies), w następujący sposób wyjaśniając jej znaczenie:

CSMMs show that men are not genderless and generic individuals and their experiences are also gendered (Hearn 2004, 2015). Thus, male perspectives should be included in empirical and theoretical studies on the idea of gender orders (1: 571).

W nawiązaniu do tej koncepcji odwołuje się do pojęcia ‘caring masculinities’, które jej zdaniem najlepiej odzwierciedla obserwowane lub postulowane zmiany:

I then turn to the concept of caring masculinities that helps in the further analysis of the relation between fathering, family policy, and gender order. It is shown here how changing masculinity models overlap with different family policy discourses (1: 571).

Wyjaśnienie i uzasadnienie wyboru perspektywy ma charakter pogłębiony. Po pierwsze, sytuuje przyjęte stanowisko na tle dotychczasowych, krytycznie ocenianych stanowisk, a po drugie służy uporządkowaniu analizowanych postaw na kontinuum między modelem ojcostwa nazywanym przez Autorkę „ortodoksyjnym”, a modelem „opiekuńczym”:

Most family policy systems in Western welfare states started to be developed based on the exclusive mothering discourse (Jenson 1986), yet in times of increasing recognition of gender-equality values, more and more welfare states began to redesign family policy in favor of gender-neutral terms to make men more involved in parenthood and domestic sphere (1: 573)

In the context of fatherhood and changing gender roles, the concept of caring masculinities helps to provide a fruitful analysis. For analytical reasons, it is helpful to distinguish two contrasting models of masculinity that can be located at two ends of one continuum. At the one end, there is a model of traditional masculinity. After Eric Anderson, it is called here the model of orthodox masculinity (Anderson 2009, 2011; Anderson and McGuire 2010). On the other side of the continuum, the model of caring (or inclusive) masculinities is located (1: 574)

Podobne ujęcia głównej perspektywy teoretycznej możemy odnaleźć w pozostałych artykułach składających się na cykl habilitacyjny. W artykule poświęconym problematyce bezrobocia mężczyzn i kobiet:

By zrozumieć złożoność tych zależności w ramach podjętych studiów za główną uznajemy perspektywę płci społeczno-kulturowej, która pozwala dostrzec i wyjaśnić odmienną doświadczeń związanych z bezrobociem kobiet i mężczyzn w kontekście pełnionych przez nich ról i oczekiwań z nimi związanymi (3: 166).

Korzystając z powyższych rozważań, wychodzimy z założenia, że aby zrozumieć zależności pomiędzy doświadczeniem bezrobocia a relacjami rodzinnymi w modelu społeczno-gospodarczym opartym na dyktacie pracy konieczne jest uwzględnienie perspektywy płciowej. Wychodzimy z założenia, że płeć i oczekiwania z nią związane wpływają na to, jak jednostki doświadczają bezrobocia, jak sobie z nim radzą, jak budują relacje z członkami rodziny, a także jak są przez nich postrzegani (3: 171).

Również w analizach dotyczących sposobów wykorzystania urlopu rodzicielskiego w Polsce oraz zjawiska nieaktywności zarobkowej ta perspektywa jest prezentowana jako kluczowa i użyteczna w wyjaśnianiu obserwowanych różnicowań:

Wychodzę z założenia, że sposób, w jaki rodzice wykorzystują urlop rodzicielski w Polsce, jest determinowany w dużej mierze rolami społecznymi i przekonaniami płciowymi (gender beliefs). Przekonania płciowe określają cechy oraz zachowania, które są odpowiednie dla typowych kobiet i typowych mężczyzn. Zakłada się, że wszyscy je znają, dlatego też jednostki powszechnie się do nich odwołują, zarówno podejmując własne działania, jak i oceniając zachowania innych ludzi [Ridgeway 2009]. W tym sensie można założyć, podążając za tokiem rozumowania Candace West i Dona H. Zimmermana [1987; 2009], że płć społeczno-kulturowa jest ciągle wytwarzana i reprodukowana w trakcie codziennych, często rutynowych, praktyk społecznych i interakcji (6: 113).

Autorzy egzemplifikują fakt, że feminizacja nieaktywności zarobkowej wynika z genderowych norm opiekuńczych oraz słabości państwa jako dostawcy dóbr i usług (także strażnika stanowionych norm) (8: 5).

Należy dodać, że poza perspektywą płci społeczno-kulturowej w różnych jej ujęciach, Habilitantka korzysta też pomocniczo z innych perspektyw, które jej zdaniem ułatwiają wyjaśnienie analizowanych zjawisk i procesów. Dobrym przykładem jest artykuł poświęcony problematyce płodności i dylematów z nią związanych. We wprowadzeniu do artykułu możemy odnaleźć opis i uzasadnienie wyboru koncepcji struktur i sprawczości. Jest to koncepcja, która zdaniem Autorki wprowadza pomijaną w większości analiz perspektywę doświadczeń rodziców.

This article seeks to explain low fertility in Poland using the concepts of structures and agency. It analyses how the current family policy system, which determines parents' field of possibilities, affects decisions about procreation. The article also attempts to identify possible gaps in the system through analysing parents' experiences (2: 1109).

Such approaches often indicate relations between these various macrolevel factors and fertility rates, yet they completely ignore the individuals and their agency. Thus, the concept of agency is a useful tool to analyse fertility because it links the microlevel of individual behaviours with the macrostructures of a particular society. It gives a voice to people who decide to have children in particular social settings (2: 1109).

Podsumowując wątek perspektywy teoretycznej przyjętej i stosowanej przez Habilitantkę, chciałbym podkreślić trzy aspekty analizowanego dorobku: (1) Perspektywa płci społeczno-kulturowej jest szeroko opisana i przekonująco

uzasadniona; (2) Ramy interpretacyjne są dopasowane do poszczególnych zagadnień poprzez wybór szczegółowych koncepcji, mieszczących się w głównej perspektywie i poprzez przyjęcie perspektyw uzupełniających;

Na koniec tej części rozważań chciałbym poruszyć zagadnienie przyjętego przez Habilitantkę stanowiska aksjologicznego. Na podstawie analizowanych artykułów można zrekonstruować bliską Autorce wizję „dobrego społeczeństwa” i wizję „dobrego życia rodzinnego”. Najpełniej zostało to wyrażone w następującym fragmencie jednego z artykułów:

The concept of caring masculinities provides potentials for societal change into a direction of a society based on gender equality. The adoption of caring masculinities values, such as ethic of care, relationality, interdependence, and positive emotion, into masculine identities is connected with the rejection of male domination and as such the rejection of patriarchal organization of a society (1: 583).

Podejmuję to zagadnienie, zdaję sobie sprawę z rozbieżności stanowisk w tej kwestii, które istnieją w dyskursie naukowym, nie mówiąc o publicystycznym czy politycznym. W tym sporze zdecydowanie opowiadam się – tak jak to robi dr Katarzyna Suwada – za ujawnianiem przez badaczy własnego stanowiska aksjologicznego. Recenzja nie jest dobrym miejscem, by rozwijać tego typu dyskusje. Nawiązuję jednak do tej kwestii, by zwrócić uwagę na ważny moment w rozwoju naukowym Habilitantki, kiedy uświadomiła sobie ukryte, trudne do zaakceptowania, założenia zawarte w przyjętej przez nią wstępnie koncepcji „work-life balance.” Chciałbym podkreślić, że odrzucenie tej koncepcji nastąpiło w toku wywiadów, co możemy potraktować jako argument na rzecz samodzielnego (przynajmniej w części) prowadzenia badań jakościowych. Podczas wywiadów pogłębionych, prowadzonych twarzą w twarz jesteśmy w stanie odkryć sposoby interpretowania siebie i świata społecznego, których nie byliśmy w stanie przewidzieć. W Autoreferacie zmiana podejścia została uzasadniona w następujący sposób:

Takie założenia nie są pozbawione wartościowania i – odwołując się do koncepcji Alvina Gouldnera (Gouldner 2010) – promują konkretny dozwolony świat społeczny. Aby uciec od tego rodzaju oceniania, proponuję myślenie o rodzicielstwie w kontekście różnych typów pracy do wykonania, a nie jako o czymś, co przeszkadza w pracy zarobkowej.

Z punktu widzenia bliskiego mi podejścia transformatywnego (Mertens 2021), opisywany zwrot w podejściu badaczki należy uznać za dowód jej dojrzałości naukowej i zdolności do krytycznego namysłu nad przyjmowanymi ramami interpretacyjnymi.

3. Metody

Opisane wyżej ramy interpretacyjne przyjmowane przez doktor Katarzynę Suwadę wyraźnie wskazują na preferowanie metod jakościowych. Ten wybór Autorka uzasadnia w następujący sposób:

Choć w ostatnich latach również przybywa badań nad rodzicielstwem w Polsce, to wciąż brakuje badań jakościowych dotyczących tego, jak obecny system polityki rodzinnej wpływa na organizację życia rodzin z dziećmi (4: 153).

Tymczasem analiza oparta na badaniach jakościowych może dostarczyć ważnych informacji o tym, w jaki sposób rodzice funkcjonują w zastanej rzeczywistości instytucjonalnej (4: 153).

Intencją Habilitantki jest więc wypełnienie zidentyfikowanej luki w tym zakresie. W jednym z artykułów wyjaśnia znaczenie podejścia jakościowego:

Zastosowanie podejścia jakościowego pozwoliło na ukazanie perspektywy jednostki funkcjonującej w konkretnej sytuacji instytucjonalnej i społeczno-kulturowej. Doświadczenia jednostek pokazują, w jaki sposób rodzice wykorzystują horyzonty możliwości, w których się znaleźli, oraz jak radzą sobie z luką w opiece wynikającą z konkretnych rozwiązań instytucjonalnych (4: 158).

Preferencje dla badań jakościowych widać wyraźnie we wszystkich prezentowanych artykułach:

The study is of comparative character and is based on fieldwork conducted in Swedish and Polish societies in 2012 and 2013.¹ The data were collected through Suwada in-depth interviews conducted with middle-class fathers with children younger than seven years. All men were heterosexual, lived in big cities (e.g., Stockholm, Malmö, Warsaw, and Krakow), and shared households with their children and female partners. The aim of choosing such a homogenous sample consisting of men functioning in traditional families was to examine how men get involved in fatherhood in the context of traditional gender roles (1: 572)

The presented analysis is carried out on qualitative data from the research project on work/life balance strategies in Polish society. It comes from semistructured interviews conducted with parents (2: 1110)

The interviews were conducted in summer 2017 and focused on how parents organized their everyday life, how they combined employment with parenthood, what barriers they encountered, and what expectations they had of the Polish welfare state (2: 1110)

Parents often articulated their expectations of the state and policymakers, as well as reflexively talking about barriers experienced in parenting and possible solutions (2: 1111).

Omawiane badanie zostało przeprowadzone w 2017 roku w ramach projektu Strategie osiągania równowagi w życiu rodzinnym i zawodowym w społeczeństwie polskim na początku XXI wieku. Głównym celem badania była odpowiedź na pytanie, w jaki sposób polscy rodzice godzą obowiązki wynikające z rodzicielstwa i pracy zawodowej w kontekście instytucjonalnych rozwiązań polskiej polityki rodzinnej, a także w jaki sposób organizują opiekę nad swoimi dziećmi. Zaprezentowana tutaj analiza opiera się na jakościowej części projektu, a więc na 53 wywiadach pogłębionych przeprowadzonych z rodzicami dzieci w wieku od jednego roku do ośmiu lat (4: 158).

Preferowanym sposobem zbierania danych – jak wskazują prezentowane wyżej cytaty - jest wywiad pogłębiony, częściowo ustrukturyzowany. Autorka nie stroni jednak od innych metod i technik. Ciekawym tego przykładem jest jej uczestnictwo w projekcie, w którym głównym materiałem poddanym analizie były pamiętniki:

Materiał empiryczny, który został wykorzystany w ramach analiz podjętych w niniejszym artykule, został uzyskany w ramach ogólnopolskiego konkursu na pamiętnik osoby bezrobotnej oraz w ramach 10 indywidualnych studiów przypadku. W pierwszej fazie przedsięwzięcia badawczego ogłosiliśmy ogólnopolski konkurs na pamiętnik pisany przez osoby bezrobotne, które w latach 2016/2017 przynajmniej przez miesiąc doświadczyły bezrobocia (...) 378 pamiętników (autorami było 53 mężczyzn i 325 kobiet) (3: 171).

Materiał uzupełniający został zgromadzony poprzez obserwacje i towarzyszenie wybranym osobom w ich życiu codziennym:

Zadaniem badaczy w terenie była około dwutygodniowa obecność w środowisku życia wytypowanej osoby bezrobotnej i zbieranie danych skoncentrowane na analizie ich jakości życia. Badaczy interesowało: „jak było?” w odniesieniu do różnych aspektów jakości życia badanych, „jak jest?” i „dlaczego tak jest?” według subiektywnej interpretacji autora pamiętnika z próbą obiektywizacji tej diagnozy na podstawie danych pochodzących z innych źródeł. Badacze w ramach studium przypadku gromadzili dane, wykorzystując następujące techniki badawcze: wywiad biograficzny z autorem pamiętnika, obserwacja funkcjonowania gospodarstwa domowego, wywiady pogłębione z członkami rodziny i/lub innymi osobami znaczącymi dla osoby bezrobotnej (3: 172).

Preferencje dla badań jakościowych, jak już podkreślałem, nie oznaczają odrzucenia innych metod. W wielu artykułach Autorka sięga do danych zastanych, w tym danych urzędowych, wyników sondaży i danych statystycznych:

The presented analysis is based on data from multiple sources. First, analysis of government documents containing justifications for the reforms which they had introduced. Justifications

for the reforms are published on the website of the responsible ministries together with corresponding acts (5: 44).

Secondly, I refer to the national statistics gathered by the Statistics Poland and the Social Insurance Institution. The statistics about the use of parental leaves and the enrolment of children to care institutions show how much the introduced reforms changed the situation of Polish parents. Finally, the analysis is based on data from qualitative interviews conducted with Polish parents in two research projects. The first project was conducted 2012-2013 and concentrated on the fatherhood experiences of Polish men. The second project was conducted in the summer of 2017 and interviews focused on the problem of the work-life balance (5: 44).

Podsumowując część dotyczącą kwestii metodologicznych, należy zauważyć, że (1) Autorka preferuje metody jakościowe, a szczególnie wywiady pogłębione, co odpowiada przyjętej przez nią perspektywie teoretycznej; (2) W miarę potrzeb korzysta również z innych metod, szczególnie po to, by pokazać makrospołeczny kontekst dla analizowanych procesów w skali mikro- i mezospołecznej.

4. Ustalenia – obraz badanych zjawisk i procesów oraz wnioski praktyczne

Co udało się ustalić Autorce recenzowanego cyklu publikacyjnego? Jaki obraz rzeczywistości przedstawia ona na podstawie zgromadzonych danych? Jak można ocenić jej wkład w rozwój socjologii rodzin, płci i polityki społecznej? Analizując wylaniający się z poddanych analizie artykułów obraz badanych zjawisk i procesów, szczególną uwagę zwracałem na powiązanie wniosków o charakterze empirycznym z konkluzjami i rekomendacjami praktycznymi. Brałem bowiem pod uwagę deklarację Autorki, że kontekstem jej rozważań są rozwiązania instytucjonalne, które tworzą ramy polityki rodzinnej, a których celem ma być ułatwienie łączenia rodzicielstwa z aktywnością zawodową. Interesuje mnie więc w jakim zakresie jej ustalenia mogą stać się przesłankami zmian w sferze polityki rodzinnej w Polsce.

Polsko-szwedzkie badania porównawcze wykazały, między innymi, różnice w sposobach opisywania rodziny. Podczas gdy polski dyskurs jest skupiony na macierzyństwie, dyskurs szwedzki obejmuje również kwestię ojcostwa. Przeprowadzone przez Autorkę wywiady ujawniają potencjał zmian w tym zakresie:

*The interviews show that **fatherhood** gives men an opportunity to engage in care work practices, which according to the theory of caring masculinities helps men to reject values characteristic of orthodox masculinity and incorporate in male identity some features traditionally regarded as female ones. It suggests that the **reconstruction of new masculinity models toward caring values** should be seen as an essential step in*

the process of creating a society based on actualizing gender equality. In this context, the role of men's use of parental leave is a critical factor (1: 580-581)

*The experiences of staying-at-home fathers clearly show that the actual practices of taking care of children have a **potential to change men's attitudes to care and domestic work** (1: 582)*

Z praktycznego punktu widzenia istotny jest następujący wniosek:

*The comparisons between **Swedish and Polish** societies clearly show that fathers tend to think about their parental roles in accordance with the models of parenting that are promoted by their welfare state (1: 583).*

Wnioski dotyczące modelu polityki rodzinnej w Polsce, nie tylko na tle polityki szwedzkiej, zawierają oceny krytyczne z punktu widzenia właściwego zrozumienia przyczyn niskiej dzietności przez decydentów:

*Therefore, there is a need to look at family policy from a broader perspective. It seems that Polish **policymakers are stuck in the conventional paradigm of family policy** as an instrument for increasing fertility through compensating for the costs of childrearing and allowing women to combine paid work in the labour market with motherhood. They ignore the whole array of other structural factors that determine the fields of possibility of Polish parents. The analysis presented here shows that the family policy system should be integrated with gender equality policies, labour market policies and housing policies (2: 1117).*

Kolejne wnioski dotyczące warunków oczekiwanych zmian odnoszą się, między innymi do kwestii mieszkaniowej.

*(...) it is clear from the interviews that the issue of housing is of high importance for Polish families. At the same time, since 1989, **Poland has lacked a broad and coherent housing policy**. Similarly from the European Union, there has been no common policy regarding housing (2: 1118).*

Innym istotnym warunkiem jest rozszerzenie opieki żłobkowej:

Według danych GUS w 2017 roku 8,6% dzieci w wieku do lat trzech było objętych opieką żłobkową. Widać znaczącą różnicę w dostępie do żłobków pomiędzy miastami a wsiami – w miastach 13,3% dzieci chodziło do żłobków, a na wsiach jedynie 2% (4: 157).

Mówiąc najogólniej, istniejące w Polsce rozwiązania – w świetle analiz przeprowadzonych przez Katarzynę Suwadę - nie odpowiadają na potrzeby opiekuńcze wszystkich rodzin, reprodukuja normy dotyczące opieki, przyczyniając się w ten sposób do utrwalania nierówności społecznych. Przede wszystkim różnicują one sytuację kobiet i mężczyzn (4: 165). Nie jest to według Autorki mechanizm zaprojektowany dla zróżnicowanego społeczeństwa, a raczej skierowany

do rodzin realizujących model podwójnego żywiciela rodziny (4: 155). Autorka podkreśla, że szczególnie problematyczne jest to z punktu widzenia rodziców o niskim statusie ekonomicznym:

W grupie rodziców o niskim statusie ekonomicznym horyzont możliwości jest najbardziej ograniczony – często kobiety są zmuszone do rezygnacji z pracy lub zaangażowania w opiekę babci albo innych członków rodziny (4: 166).

For lower class families the benefit is regarded as much needed help. None of the interviewees thought that it could actually encourage people to have more children. The same concerns are expressed by experts who underlines that so far the program has no significant effect on fertility rates (Karmacki & Szlendak 2021; Magda et al. 2019) (5: 53).

This shows that Polish politicians still treat the family policy system as a tool for raising fertility rates (Korsvik and Warat 2016) rather than as an interventionist mechanism reducing gender inequalities (Kurowska et al. 2016). This begs the question whether it is possible to reverse the demographic trends without a shift in thinking about gender inequalities by Polish policymakers. Current fertility rates and the experiences of other countries raise serious doubts as to whether there will be a positive outcome (5: 57).

W zasadzie każdy z analizowanych artykułów zawiera wyrażone wprost lub pośrednio przesłanki do przeformułowania polityk rodzinnych w Polsce tak, by zmniejszyć zjawisko dyskryminacji kobiet i by wzmocnić zaangażowanie mężczyzn w pełnieniu ról rodzicielskich i opiekuńczych. Autorka wykazała, że uwzględnienie perspektywy płci przy projektowaniu rozwiązań w ramach polityki aktywizacyjnej jest niezbędnym warunkiem oczekiwanej zmiany. W ostatnim z analizowanych artykułów (8: 26-27) przedstawiona została obszerna lista wniosków dotyczących zidentyfikowanych mechanizmów ograniczania aktywności zawodowej kobiet. Mieszczą się tutaj zarówno utrwalone społecznie i kulturowo wzory jak i czynniki wynikające ze słabości państwa. Przedstawiony niżej obszerny cytat posłuży tutaj jako syntetyczne zobrazowanie potencjału praktycznego zawartego w zastosowanej koncepcji.

Role płci – przyporządkowanie kobiet do sfery rodzinnej:

1. Obciążenie kobiet wynikające z pełnienia ról rodzinnych rośnie nieproporcjonalnie do obciążenia mężczyzn w sytuacji braku pracy. 2. Nieaktywność zarobkowa kobiet jest często funkcjonalna dla gospodarstwa domowego, gdyż przejmują one obowiązki opiekuńcze i domowe. 3. Praca zarobkowa jest traktowana jako dodatkowa aktywność kobiet w stosunku do obowiązków opiekuńczych i domowych. 4. Praca zarobkowa kobiet jest z determinowana przez model „dobrej matki”, który sprawia, że kobiety przedkładają rolę

rodzinne nad aktywność na rynku pracy. 5. Bezrobotne kobiety doświadczają braku wsparcia ze strony swoich męskich partnerów w codziennych obowiązkach (8: 26)

Słabość państwa, praktyki na rynku pracy i niedostrzegane potrzeby kobiet:

6. Kobiety w większym stopniu niż mężczyźni doświadczają skutków słabości państwa w zakresie braku instytucjonalnej opieki nad dziećmi i osobami starszymi. 7. Kobiety w większym stopniu niż mężczyźni doświadczają trudności w kontaktach z przedstawicielami administracji pracy. 8. Kobiety są bardziej narażone na dyskryminację w miejscu pracy, także w wyniku obciążeń nieodpłatną pracą domową, co nie jest zauważane przez instytucje państwowe i jest dozwolone w ramach nieformalnych reguł wpisanych w rynek pracy (8: 27).

Odnosząc się bezpośrednio do cytowanego wyżej zestawu wniosków z badań, a pośrednio do wszystkich wątków podjętych w pierwszej części recenzji, chciałbym podkreślić istotne walory teoretyczne i metodologiczne analizowanego cyklu, a także wyobrażnię socjologiczną, która umożliwiła Autorce dokonanie wyboru interesującego i niezwykle ważnego obszaru tematycznego, a następnie wypracowanie podejścia, które zaowocowało ważkimi ustaleniami. Mogą one stać się dzięki temu podstawą polityki społecznej, a szczególnie rodzinnej, która uwzględnia perspektywę kluczowych w tej kwestii aktorów – ojców i matek.

Część II

Analiza i ocena innych elementów dorobku naukowego

W drugiej części recenzji odnoszę się do tych elementów dorobku naukowego Habilitantki, które nie znalazły się w cyklu habilitacyjnym. Pogłębiona analiza artykułów składających się na cykl habilitacyjny umożliwiła dokonanie jakościowej oceny dorobku. Tutaj, czerpiąc informacje głównie z Autoreferatu mogę ocenić także jego aspekty ilościowe, a dokładnie mogę ustalić czy pozostałe publikacje odzwierciedlają podobne potencjały, które udało się zidentyfikować dzięki analizie wspomnianego cyklu.

Moją uwagę zwróciły następujące elementy dorobku doktor Katarzyny Suwady przedstawione w Autreferacie:

1. Opublikowanie książki, która powstała na podstawie projektu *Strategie osiągania równowagi w życiu rodzinnym i zawodowym w społeczeństwie polskim na początku XXI wieku. Analiza socjologiczna – „Parenting and Work in Poland. A Gender Studies Perspective”*. Książka została wydana w 2021 r. w wydawnictwie Springer.
2. Opublikowanie rozdziału zatytułowanego *Familialisation of Care in European Societies. Between Family and the State*, opublikowany w książce *The Palgrave Handbook of Family Sociology in Europe* we współautorstwie z Agnieszką

Furmańska-Maruszak. Rozdział zawiera opis organizacji opieki w czterech krajach europejskich: Holandii, Polsce, Portugalii i Szwecji.

3. Wygłoszenie wielu referatów na temat łączenia rodzicielstwa z pracą zawodową w kontekście rozwiązań instytucjonalnych podczas krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych.
4. Udział w naukowej i dydaktycznej wymianie międzynarodowej (Uniwersytet Kopenhaski w Danii)
5. Udział w krajowych i międzynarodowych projektach badawczych (grant badawczy na realizację badań doktorskich od Narodowego Centrum Nauki (PRELUDIUM 2), dotacja celowa z IFiS PAN, zagraniczne stypendium badawcze finansowane przez Swedish Institute w ramach Programu Visby.
6. Praca w roli guest researcher na Uniwersytecie w Malmö (Faculty of Health and Society).
7. Współpraca z Wydziałem Humanistycznym AGH – w roli badaczki w projekcie *Za starszy na pracę, za młodzi na emeryturę. „Młodzi emeryci” w polskich i europejskich kulturach starości* (finansowanym w ramach NRPH w latach 2012–2014),
8. Uczestnictwo w działaniach European Sociological Association, w ramach Research Network 13: Sociology of Families and Intimate Lives oraz w International Sociological Association,.

Poza Autoreferatem zapoznałem się też z profilem doktor Katarzyny Suwady na platformie Research Gate, gdzie znalazłem listę licznych artykułów nie ujętych w cyklu habilitacyjnym, opublikowanych w renomowanych czasopiśmie i rozdziałów, które były jej wkładem do prac zbiorowych wydawanych przez cenione zagraniczne oficyny naukowe. 4 stycznia 2024 roku platforma Reserch Gate informowała o następujących osiągnięciach Katarzyny Suwady wyrażonych liczbowo: Research Interest Score: 207,9; Cytaty: 188, h-index: 7. Liczby te potwierdzają jakościową ocenę dorobku Habilitantki.

Druga część analizy osiągnięć doktor Suwady utwierdza mnie w przekonaniu, że jest to dorobek znaczący, zauważany i doceniany przez innych specjalistów oraz że Habilitantka z powodzeniem odnajduje się w międzynarodowym środowisku naukowym. Nie tylko czerpie inspiracje od kolegów i koleżanek z zagranicznych ośrodków, ale sama również wnosi swój wkład do dyskusji nad problematyką, w której się wyspecjalizowała.

Część III

Analiza i ocena aktywności dydaktycznej, organizacyjnej, popularyzatorskiej i osiągnięć we współpracy międzynarodowej

Ostatnia część recenzji jest o tyle ważna, że służy ustaleniu w jakim zakresie wyżej opisane i ocenione osiągnięcia mogą się przyczynić do rozwoju innych osób i zespołów badawczych, które będzie w przyszłości tworzyła Habilitantka. Mam tu na myśli zarówno studentów jak i innych badaczy, w tym przyszłych doktorantów, a także tzw. interesariuszy zewnętrznych, czyli osoby, organizacje i instytucje, które będą mogły skorzystać z jej wiedzy i umiejętności.

Materiał dotyczący tego aspektu działalności doktor Katarzyny Suwady przedstawiony w Autoreferacie jest bardzo bogaty. Dokonuję w związku z tym selekcji, wyróżniając w punktach te cechy opisywanej aktywności, które wydają mi się ważne z punktu widzenia oceny jej potencjału organizacyjnego, dydaktycznego i popularyzatorskiego w skali krajowej i międzynarodowej.

1. Doświadczenie zdobyte w pracy w Głównym Urzędzie Statystycznym na stanowisku specjalistki (później starszej specjalistki), a szczególnie analiza rekomendacji ONZ i Eurostatu w kontekście przygotowań do spisu powszechnego.
2. Doświadczenia dydaktyczne zdobyte na dwóch uczelniach, w tym już niemal ośmioletnia praca w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (IS UMK) oraz uczestnictwo w projektach realizowanych przez Katedrę Badań Jakości Życia i Socjologii Stosowanej
3. Zaangażowanie w prace badawcze i organizacyjne sieci ESA: Sociology of Families and Intimate Lives (członkini zarządu przez cztery lata (2017–2021)).
4. Prace redakcyjne na rzecz „Journal of Family Studies” (IF 2021 1.380, 5-year IF 2021 1.655). Jest to uznane w środowisku socjologicznym czasopismo z zakresu socjologii rodzin wydawane przez Taylor & Francis.
5. Działalność w Polskim Towarzystwie Socjologicznym - Sekcji Socjologii Płci (SSP PTS).
6. Uczestnictwo w licznych konferencjach, w tym w XVIII Kongresie ISA w Jokohamie w Japonii – uzyskanie nagrody za najlepszy referat wygłoszony przez młodego naukowca.
7. Prowadzenie zajęć dydaktycznych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Od października 2015 r. - 14 przedmiotów na 19 kierunkach, promotorka prac licencjackich i promotorka pomocnicza w przewodzie doktorskim.

8. Aktywność dydaktyczna poza uniwersytetem – między innymi zajęcia dla uczestników Uniwersytetu Trzeciego Wieku.
9. Liczne aktywności organizacyjne na rzecz UMK.
10. Bogaty dorobek popularyzatorski.
11. Uczestnictwo w projektowaniu rozwiązań instytucjonalnych (między innymi w programie Komisji Europejskiej oraz na rzecz European Institute for Gender Equality)

Ten skrócony przegląd aktywności doktor Katarzyny Suwady potwierdza przypuszczenie, że jest ona gotowa do podjęcia zadań, które wiążą się z posiadaniem stopnia doktora habilitowanego w zakresie tworzenia zespołów badawczych i jednostek organizacyjnych, a także pełnienia roli promotorki w przewodach doktorskich.

Podsumowując przegląd i ocenę dorobku, którą przedstawiłem w trzech częściach, muszę przyznać, że wysiłek związany z zapoznaniem się z tak obfitym materiałem został mi wynagrodzony. Podczas lektury odczuwałem swego rodzaju przyjemność intelektualną i radość z tego, że mimo znanych ograniczeń instytucjonalnych i finansowych, w tym także tych zidentyfikowanych przez Autorkę nierówności, możliwy jest tak owocny rozwój naukowy. Jest to przede wszystkim zasługa Habilitantki, ale warto też podkreślić znaczenie impulsów rozwojowych, które uzyskała w kilku środowiskach akademickich.

Z pełnym zatem przekonaniem stwierdzam, że dorobek naukowy i związane z nim osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne Habilitantki spełniają kryteria ustawowe (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm. art. 219 ust. 1 pkt. 2)). Dorobek ten świadczy o jej znacznym wpływie na rozwój dyscypliny i intensywnej aktywności naukowej w kraju i w skali międzynarodowej. Wnioskuje w związku z tym o nadanie pani Katarzynie Suwadzie stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie *nauki socjologiczne*.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Mariusz Kozłowski', is written in a cursive style.